उत्सर्गेणापवादेन ऋषिभिः कपिलादिभिः। अध्यात्मचिन्तामाश्रित्य शास्त्राण्युक्तानि भारत।
समासतस्तु यद्व्यासः पुरुषैकत्वमुक्तवान्। तत्तेऽहं सम्प्रवक्ष्यामि प्रसादादमितौजसः।
अत्राप्युदाहरन्तीममितिहासं पुरातनं। ब्रह्मणा सह संवादं त्र्यम्बकस्य विशाम्पते। ११७२०
क्षीरोदस्य समुद्रस्य मध्ये हाटकसप्रभः। वैजयन्त इति ख्यातः पर्व्वतः प्रवरो नृप।
तत्राध्यात्मगतिं देव एकाकी प्रविचिन्तयन्। वैराजसदनान्नित्यं वैजयन्तं निषेवते।
अथ तत्रासतस्तस्य चतुर्व्वक्त्रस्य धीमतः। ललाटप्रभवः पुत्रः शिव आगाद्यदृच्छया।
आकाशेन महायोगी पुरा त्रिनयनः प्रभुः। ततः खान्निपपाताशु धरणीधरमूर्द्धनि।
अग्रतश्चाभवत् प्रीतो ववन्दे चापि पादयोः। तं पादयोर्निपतितं दृष्ट्वा सव्येन पाणिना। ११७२५
उत्थापयामास तदा प्रभुरेकः प्रजापतिः। उवाच चैनं भगवांश्चिरस्यागतमात्मजं।
॥ पितामह उवाच ॥ स्वागतन्ते महाबाहो दिष्ट्या प्राप्तोऽसि मेऽन्तिकं। कच्चित्ते कुशलं पुत्र स्वाध्यायतपसोः सदा।
नित्यमुद्यतपास्त्वं हि ततः पृच्छामि ते पुनः।
॥ रुद्र उवाच ॥ त्वत्प्रसादेन भगवन् स्वाध्यायतपसोर्म्मम। कुशलञ्चाव्ययञ्चैव सर्व्वस्य जगतस्त्वथ।
चिरदृष्टो हि भगवान् वैराजसदने मया। ततोऽहं पर्व्वतं प्राप्तस्त्वमं त्वत्पादसेवितं। ११७३०
कौतूहलञ्चापि हि मे एकान्तगमनेन ते। नैतत् कारणमल्पं हि भविष्यति पितामह।
किन्तु तत् सदनं श्रेष्ठं क्षुत्पिपासाविवर्ज्जितं। सुरासुरैरध्युषितं ऋषिभिश्चामितप्रभैः।
गन्धर्व्वैरप्सरोभिश्च सततं सन्निषेवितं। उत्सृज्येमं गिरिवरमेकाकी प्राप्तवानसि।
॥ ब्रह्मोवाच ॥ वैजयन्तो गिरिवरः सततं सेव्यते मया। अत्रैकाग्रेण मनसा पुरुषश्चिन्त्यते विराट्।
॥ रुद्र उवाच ॥ बहवः पुरुषाः ब्रह्मंस्त्वया सृष्टाः स्वयम्भुवा। सृज्यन्ते चापरे ब्रह्मन् स चैकः पुरुषो विराट्। ११७३५
को ह्यसौ चिन्त्यते ब्रह्मंस्त्वयैकः पुरुषोत्तमः। एतन्मे संशयं ब्रूहि महत् कौतूहलं हि मे।
॥ ब्रह्मोवाच ॥ बहवः पुरुषाः पुत्र ये त्वया समुदाहृताः। एवमेतदतिक्रान्तं द्रष्टव्यं नैवमित्यपि।
आधारन्तु प्रवक्ष्यामि एकस्य पुरुषस्य ते। बहूनां पुरुषाणां स यथैका योनिरुच्यते।
तथा तं पुरुषं विश्वं परमं सुमहत्तमं। निर्गुणं निर्गुणा भूत्वा प्रविशन्ति सनातनं।
इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्व्वणि मोक्षधर्म्मपर्व्वणि नारायणीये द्विपञ्चाशदधिकत्रिशततोऽध्यायः ॥ ३५२ ॥
॥ ब्रह्मोवाच ॥ शृणु पुत्र यथा ह्येष पुरुषः शाश्वतोऽव्ययः। अक्षयश्चाप्रमेयश्च सर्व्वगश्च निरुच्यते। ११७४०
न स शक्यस्त्वया द्रष्टुं मयान्यैर्व्वापि सत्तम। सगुणैर्निर्गुणैर्व्विश्वो ज्ञानदृश्यो ह्यसौ स्मृतः।
अशरीरः शरीरेषु सर्व्वेषु निवसत्यसौ। वसन्नपि शरीरेषु न स लिप्यति कर्म्मभिः।
ममान्तरात्मा तव च ये चान्ये देहसंज्ञिताः। सर्व्वेषां साक्षिभूतोऽसौ न ग्राह्यः केनचित् क्वचित्।
विश्वमूर्द्धा विश्वभुजो विश्वपादाक्षिनासिकः। एकश्चरति क्षेत्रेषु स्वैरचारी यथासुखं।
क्षेत्राणि हि शरीराणि बीजञ्चापि शुभाशुभं। तानि वेत्ति स योगात्मा ततः क्षेत्रज्ञ उच्यते। ११७४५
नागतिर्न गतिस्तस्य ज्ञेया भूतेषु केनचित्। साङ्ख्येन विधिना चैव योगेन च यथाक्रमं।